

Ill.: ukjent. Hentet fra internett

Det amerikanske imperiet og Norge

av Torkel Brekke, professor i religion og samfunn

Den 20. januar 2025 ble Donald Trump innsatt som president i USA. Politikk og retorikk i tiden som har gått siden innsettelsen, viser at det amerikanske imperiet er i rask og dramatisk endring. Endringen vil sannsynligvis ha store konsekvenser for verden og for Norge.

Dette notatet spør:

- Hva er imperier?
- Hva har vært kjennetegnene ved forholdet mellom det amerikanske imperiet og Norge?
- Kan imperier i historien gi nyttige perspektiver på vår egen tid?
- Hva er spørsmålene vi bør stille om Norges plass internasjonalt, hvis USAs globale imperium gjennomgår fundamentale endringer?

Imperier – en gammel statsform

Verden har vært dominert av imperier i flere tusen år, og det er usannsynlig at vi vil få en verden uten imperier. Det akkadiske riket ble grunnlagt rundt 2300 f.Kr. i oldtidens Mesopotamia og varte i omtrent ett århundre. Det ble etterfulgt av en rekke nye imperier i Mesopotamia, altså området som i dag kalles Irak. Kanskje det akkadiske riket var den første statsdannelsen som med rette kan kalles et imperium, eller kanskje man kan gå enda lenger tilbake. Imperier har med andre ord eksistert i minst 4300 år. Hvis vi ønsker en definisjon av imperier, kan vi f.eks. bruke den som tilbys av Jane Burbank og Frederick Cooper:

“What, then, is an empire, and how do we distinguish empire from other political entities? Empires are large political units, expansionist or with a memory of power extended over space, polities that maintain distinction and hierarchy as they incorporate new people. The nation-state, in contrast, is based on the idea of a single people in a single territory constituting itself as a unique political community.”¹

For historikere er det altså naturlig å definere imperier i kontrast til nasjonalstater. Nasjonalstater har eksistert i omkring 200 år. Nasjonalstaters røtter kan av og til spores lenger tilbake, og noen historikere mener at freden i Westfalen som avsluttet 30-årskrigen i 1648, var starten på nasjonalstatenes epoke, andre sier den franske revolusjon. Det har lenge vært en strid mellom historikere om hvor langt bakover i tid vi kan spore nasjonale identiteter. Likevel er det på det rene at nasjonalstater har en svært kort historie som politisk form, sammenlignet med imperier. Historikerne som har argumentert for nasjoners dype røtter langt bakover i tid (som Anthony D. Smith), har stort sett tapt debatten mot historikere som vektlegger de moderne forutsetningene, både kulturelt og teknologisk, for nasjonale identiteter (som Benedict Anderson og Ernest Gellner).²

Imperier og nasjonalstater

For å forstå dagens politikk, må vi ha en grunnleggende forståelse av forskjellene mellom imperier og nasjonalstater og de mulige forholdene mellom de to formene. Nasjonalstatens logikk er innbakt i mye av det vi gjør fra vi blir født til vi dør. Vi fødes som borgere av stater, og vi lærer lojalitet til nasjonen gjennom en rekke symboler og seremonier. Vår tids politikk er dominert av nasjonalstaten og dens særegenheter. Men det eksisterer imperier også, og noen ganger kolliderer nasjonalstaters ambisjoner med imperiers mål. Et eksempel fra samtiden er det russiske imperiets krig mot Ukraina og ukrainernes nasjonale prosjekt. Kina er åpenbart et imperium, selv om koloniseringen av Tibet og Xinjiang ikke har skapt overskrifter i det siste.

I vår tid vil de aller fleste mene at imperier er noe dårlig og unaturlig, mens nasjonalstater er noe bra og naturlig. Ordet «imperialisme» har fått en negativ betydning på norsk og andre språk. I manges øyne er imperier i bunn og grunn slemme og krigerske. Nasjonalstater oppfattes på sin side som naturlige, fordi nasjoner oppleves som naturlige. Men en slik forståelse av imperier og imperialisme, og nasjonalstater og nasjoner, forflater og forenkler historien på en måte som ikke er holdbar.

Imperier kan være gode eller dårlige – og alt imellom. Som regel er de både gode og dårlige avhengig av hvem som opplever dem. Det amerikanske imperiet har stort sett hatt positive effekter for Norge, noe vi kommer tilbake til snart, men var åpenbart negativt for folk i f.eks. Vietnam på 1960-tallet og Mellom-Amerika på 1980-tallet. Imperier er ofte pragmatiske, blant annet fordi de er politisk mangfoldige og har utydelige grenser, i motsetning til nasjonalstater. Imperier endrer seg over tid, og effektene av å være del av et imperium endrer seg. Tabell 1 viser tre positive og tre negative sider ved imperier.

Tabell 1

Positive sider	Negative sider
Skaper stabilitet og forutsigbarhet	Ekspanderer og kontrollerer med militærmakt
Senker transaksjonskostnader	Skaper underutviklede periferier
Er heterogene og tolerante	Mangler legitimitet

Blant de positive sidene ved imperier er den stabiliteten og forutsigbarheten de ofte skaper. Når de har tilstrekkelig makt og kontroll over territorier og folk, gjør imperier det relativt trygt å reise og handle over store strekninger. I et imperium med god kontroll synker transaksjonskostnadene ved handel, fordi et imperium kan sette klare standarder for valuta, kriterier for lånevirkksomhet, og straff for brudd på kontrakter. Imperier er også ofte forholdsvis tolerante når det gjelder kulturelle og religiøse forskjeller.

Der hvor nasjonalstater er bygget på en ideologi om kulturell enhet, vil imperier normalt ha liten interesse for det indre livet til forskjellige folkegrupper som bor i imperiet. Det er selvsagt enkelt å finne eksempler fra historien som ikke passer med påstandene her. Hitlers imperium i Øst-Europa brukte store ressurser på å utslette visse folkegrupper. Toleranse fantes ikke. Listen med positive og negative sider er derfor ikke mer enn generelle oppsummeringer av trekk som man *ofte* finner i historiske imperier, men med store variasjoner. Det viktige poenget er at vi bør slutte å se på imperier som noe entydig negativt. Vi vet at nasjonalstaten som politisk form kan ha både positive og negative sider, og det samme er tilfellet med imperier.

Grenser og innflytelsessoner

Hvordan kan vi forstå forholdet mellom imperier og nasjonalstater? Hvis man holder opp en globus, er det vanskelig å sette en nål på et punkt på landjorda som ikke tilhører et land. De moderne nasjonalstatene ligger så tett inntil hverandre, at når man reiser ut av én, kommer man alltid automatisk inn i en annen. Slike skarpe grenser er en side ved den moderne måten å organisere politikk på. Man kaller det ofte den westfalske modellen, etter freden i Westfalen i 1648.

Imperier er annerledes. Stort sett har de ikke skarpe grenser. Imperier har i stedet normalt et sterkt sentrum, men dette senteret har ikke samme makt og autoritet i alle delene av imperiet. For

romerske keisere var det ofte vanskelig å opprettholde orden i periferier som Germania, Palestina eller Afrika. For mogul-imperiets herskere var det ofte vanskelig å drive inn skatter fra hindukonger i det perifere sør-India. Vi kommer snart tilbake til slike historiske eksempler. Poenget er at i utkanten av imperier finner vi ofte sfærer, eller områder, hvor makt og autoritet er omstridt. Ofte synker kontrollen jo lenger vekk man kommer fra sentrum. Det gir derfor lite mening å tenke på imperier som klart avgrensede. I stedet har de innflytelsessoner (zones of influence) hvor de konkurrerer om kontrollen med andre maktsentra. Imperier er store politiske enheter hvor kontroll avtar med avstand, de har flere institusjonelle nivåer og asymmetriske relasjoner mellom sentrum og territorielle enheter. Dette står i kontrast til den idealiserte oppfatningen av nasjonalstater som enheter med faste, ukrenkelige grenser og full kontroll over hele sitt territorium.

Dermed skaper sameksistensen av nasjonalstater og imperier i den moderne verden et komplekst geopolitisk landskap hvor klart definerte grenser og innflytelsessoner overlapper og krysser hverandre. Mens idealet om nasjonalstaten med ukrenkelige grenser vedvarer, viser realiteten av imperial innflytelse - økonomisk, kulturell eller politisk - et mer flytende og sammenkoblet globalt system. Derfor må vi også tenke på imperial makt og autoritet ikke som et spørsmål om enten-eller, slik vi gjør med nasjonalstaten. Innenfor Norges grenser gjelder norsk lov. Den gjelder fullt og helt i Oslo og Bergen, men også langt inne på Hardangervidda. Men innflytelsen fra et imperium som det amerikanske, kan være langt mer omskiftelig både med hensyn til sted og tid. Storbritannia og Norge er begge nasjonalstater som er del av det amerikanske imperiet, men det betyr forskjellige ting for de to landene.

Kan vi i det hele tatt tenke oss soner som er helt uten innflytelse fra imperier? Historisk sett har slike områder utvilsomt eksistert, ofte i avsideliggende eller strategisk mindre betydningsfulle regioner. Men i dagens globaliserte verden strekker rekkevidden av økonomisk, kulturell og politisk innflytelse seg langt utover tradisjonelle territorielle grenser. Dette skaper en situasjon hvor uavhengige nasjonalstater kan være underlagt varierende grad av imperial innflytelse. Dermed kan man spørre om det er mulig for nasjonalstater å unndra seg en viss grad av innflytelse fra imperier i vår tid. Og dersom det er mulig, er det ønskelig? Eller vil de positive sidene ved imperier veie tyngre enn de negative? Svaret avhenger åpenbart av tid og sted.

Det amerikanske imperiet

De historiske røttene til det amerikanske imperiet finner vi i britisk historie. Rundt år 1600 oppsto det nye forretningsforetak i England som hadde som mål å drive handel med andre verdensdeler. Disse nye selskapene, kjent som joint stock companies (altså aksjeselskaper), gjorde det mulig å investere penger i skip som seilte til f.eks. Amerika eller India for å handle. Det britiske imperiet i Amerika startet ved at slike aksjeselskaper fra slutten av 1500- og starten av 1600-tallet skaffet seg rettigheter til å drive handel med bestemte deler av Amerikas østkyst.³

Intern imperialisme

Etter uavhengighetskrigen 1775-1783 ekspanderte landet vestover, først til Mississippi-elven og deretter helt til Stillehavskysten. Denne koloniseringen skjedde gjennom en kombinasjon av landkjøp, krig og etnisk rensing. Urbefolkningen ble flere steder utsatt for folkemord. Den interne koloniseringen av Nord-Amerika, eller den vestlige ekspansjonen, var en viktig prosess i USAs historie fra slutten av 1700-tallet til slutten av 1800-tallet. Utvidelsen av hvit bosetting vestover hadde dyptgripende konsekvenser for landets territorielle, demografiske og kulturelle utvikling. Prosessen omfattet flere faser, fra tidlig ekspansjon etter uavhengighetskrigen, gjennom kjøpet av Louisiana i 1803⁴, og utforskningen av nye territorier, til perioden preget av "Manifest Destiny"-ideologien og den raskere og mer effektive koloniseringen etter borgerkrigen 1861-1865.

Ekstern imperialisme

Eksternt var USAs tidlige utenrikspolitikk preget av isolasjonisme, som uttrykt i Monroe-doktrinen fra 1823. Den sa at USA ville motsette seg europeisk innblanding i Amerika. Utover 1800-tallet begynte USA å intervenere aktivt i Latin-Amerika for å beskytte sine interesser og hindre europeisk innflytelse. Etter den spansk-amerikanske krigen i 1898 fikk USA kontroll over flere territorier utenfor fastlandet, som Cuba og Filippinene, og begynte å etablere seg som en global makt. I en murstein av en bok om det amerikanske imperiet skriver A.G Hopkins at USA raskt ble et ganske normalt oversjøisk imperium gjennom disse erobringene av spanske territorier.⁵

Boka "How to Hide an Empire" belyser også hvordan amerikansk ekspansjonspolitikk og global innflytelse har utviklet seg over tid, fra intern kolonisering av indianere gjennom 1800-tallet til oversjøisk imperialisme som lignet den til europeiske stormakter fra 1898.⁶ Ved overgangen til det 20. århundre skiftet strategien mot ervervelse av oversjøiske territorier, og etter andre verdenskrig oppstod en markant endring, som innebar etableringen av et omfattende nettverk av militærbaser og strategiske installasjoner globalt.

USAs rolle som imperium ble befestet etter andre verdenskrig, da landet tok ledelsen i å etablere en liberal verdensorden basert på internasjonalt samarbeid, demokrati og menneskerettigheter. USA ble den dominerende supermakten under den kalde krigen, og etablerte et omfattende nettverk av militærbaser og allianser globalt. Landet spilte en sentral rolle i opprettelsen av internasjonale institusjoner som FN, Verdensbanken og NATO. Samtidig spredte USA sine verdier, sitt språk og sin kultur globalt. Landets teknologiske forsprang ble utnyttet både militært og økonomisk. Vi trenger ikke anta at dette ble gjort fordi USA grunnleggende sett er et «snillere» imperium enn tidligere imperier. Utviklingen ble gjort på amerikanske premisser, og den positive fortellingen om den liberale verdensorden er utfordret av mange historikere på venstresiden.

Det amerikanske imperiet og Norge

Det er skrevet enormt mye om det amerikanske imperiet og dets utvikling, og i et kort notat er det umulig å gi en oppsummering av litteraturen. Vi må nøye oss her med å fokusere snevert på det som er relevant for spørsmålet om Norges plass i verden i dag og i framtiden. Norge har, selv

om vi naturligvis også er en suveren stat, vært en del av det amerikanske imperiet etter den andre verdenskrig. Den norske historikeren Geir Lundestad skrev i 1990:

“It can in fact be argued that the United States created its own version of “empire”. One distinguishing feature of this “empire” was that it was informal; it resembled the informal parts of the British Empire. In key areas one could talk of the United States actually being invited to play the role it did. This is what I have earlier called ‘empire by invitation’”⁷

USA ble altså *invitert inn* som imperiemakt. I likhet med mange land i Vest-Europa var det i Norges interesse å invitere USA, ikke minst sikkerhetspolitisk. Norske og andre vest-europeiske befolkninger så positivt på amerikansk økonomisk støtte og militær tilstedeværelse, først og fremst fordi trusselen fra det sovjetiske imperiet ble oppfattet som stor.⁸ Unntaket her er Frankrike, som ofte var ambivalent til USA, spesielt under president de Gaulle. Gjennom hele den kalde krigen var hovedtendensen at det var unødvendig og utenkelig for det amerikanske imperiet i Vest-Europa å bruke makt for å beholde sin posisjon, mens det sovjetiske imperiet i Øst-Europa hvilte på militærmakt og manglet ordentlig legitimitet i de fleste land.

For land som Norge hadde det amerikanske imperiet etter den andre verdenskrig en rekke av de positive egenskapene som imperier historisk har hatt. Den internasjonale infrastrukturen som ble skapt av institusjonene nevnt over har vært svært viktige for oss. Mange nordmenn føler også et kulturelt fellesskap med USA, blant annet fordi nordmenn var en ikke ubetydelig folkegruppe i koloniseringen av Nord-Amerika, og mange nordmenn har familieband dit. Den norske opplevelsen av å være integrert i det amerikanske imperiet fra 1945 og framover, har vært hovedsakelig positiv, til tross for innvendinger langt til venstre i det politiske landskapet, hvor mindre partier og miljøer så på amerikansk imperialismisme som like ille som sovjetisk.

Dette notatet startet med å understreke at utviklingen fra 20. januar 2025 tyder på at denne perioden i historien kan være over. Det er derfor grunn til å forsøke å se samtidens endringer i et større historisk perspektiv, for om mulig å trekke noen lærdommer. Hva kan man gjøre som en liten nasjon som har levd med stabilitet og økonomisk utvikling under et imperium, når imperiets sentrum gjør det klart at alle forhold kan endres og må reforhandles?

Tre historiske eksempler

Plutselige politiske endringer i store imperier har som regel ført til dramatiske konsekvenser for folk og nasjoner som lever innenfor imperiet. Tre historiske eksempler kan hjelpe oss med å sette dagens endringer i perspektiv: Romerriket under Commodus (keiser 180-192 e.Kr.), mogulriket under Aurangzeb (stormogul 1658-1707), og Ming-dynastiet under Wanli-keiseren (regjeringstid 1572-1620). De tre eksemplene viser hvordan brå endringer i styresett og politikk kan ha vidtrekkende og ødeleggende effekter på imperier som ser mektige ut på overflaten.

I Romerriket markerte Commodus' regjeringstid fra 180 til 192 e.Kr. et brudd med forgjengeres styringsfilosofi.⁹ Kontrasten er sterk fordi Commodus' far var keiser Marcus Aurelius, som ikke bare

var en stor politiker, men også en glitrende stoisk filosof og forfatter. Der tidligere keisere hadde vektlagt effektiv administrasjon og ansvarlig statsstyring, var Commodus mer opptatt av personlige fornøyer og selvforherligelse. Viktige embeter ble gitt bort til inkompetente venner, og keiseren forsømte i stor grad sine administrative plikter til fordel for gladiatorkamper og overdådige fester. I likhet med Trump oppfattet Commodus underholdningen rundt kampsport som en viktigere kilde til personlig autoritet enn tradisjonell politikk. Trump er som kjent dypt involvert i Ultimate Fighting Championship (UFC), mens Commodus gjerne slåss som gladiator utkledd som den mytiske helten Herkules. Slik oppførsel ble oppfattet som upassende for en keiser, og undergravde hans autoritet.

Mogulriket opplevde en lignende dramatisk endring under Aurangzebs styre fra 1658 til 1707.¹⁰ I motsetning til sine forgjengere, som hadde ført en relativt tolerant religionspolitikk - spesielt den tredje stormogulen Akbar, som døde i 1605 - innførte Aurangzeb en rekke religiøse reformer. Han gjeninnførte den diskriminerende jizya-skatten på ikke-muslimer, påla strenge restriksjoner på ikke-muslimske religiøse praksiser, og implementerte sharia-lov i større grad enn tidligere. Denne endringen representerte et betydelig skifte fra den mer inkluderende tilnærmingen som hadde preget mogulriket under tidligere herskere.

I Ming-dynastiet i Kina førte Wanli-keiserens regjeringstid fra 1572 til 1620 til en betydelig endring i rikets styresett med store konsekvenser for det kinesiske imperiet.¹¹ I motsetning til sine forgjengere, som hadde vært aktivt involvert i statsstyringen, trakk Wanli-keiseren seg stadig mer tilbake fra administrative plikter. Han deltok sjelden i hoffets møter og overlot i økende grad styringen til andre. Kina hadde lenge hatt en klasse med høyt utdannede byråkrater. De hadde fått jobber i regjeringsapparatet gjennom å passere svært krevende eksamener. Wanli-keiseren overså denne viktige klassen og tok sine råd i stedet fra venner og fra evenukker og kvinner ved hoffet. Den kinesiske keiseren ble i økende grad isolert fra de tradisjonelle styringsmekanismene i staten fordi han ikke stolte på klassen med byråkrater. Konsekvensen var at styringen av imperiet ble dårligere. Samtidig fokuserte han på å skaffe seg personlig rikdom og velstand, noe som brøt med etablerte tradisjoner og forventninger til keiserrollen.

Disse raske politiske endringene i tre av historiens mektigste imperier hadde en rekke negative konsekvenser som har paralleller på tvers av tid og kultur. En av de mest umiddelbare effektene var økonomisk nedgang. I Romerriket førte Commodus' overdådige forbruk og forsømmelse av statens finanser til en betydelig svekkelse av rikets økonomiske fundament. Aurangzebs tunge beskatning av ikke-muslimer i mogulriket skapte økonomisk ustabilitet og misnøye blant store deler av befolkningen. I Ming-dynastiet resulterte Wanli-keiserens vanstyre til økende økonomiske problemer for Kina.

Politisk stabilitet ble truet av disse brå endringene. Commodus' tyranniske handlinger og vilkårlige maktutøvelse undergravde de tradisjonelle maktstrukturene i Roma og skapte et klima av frykt og usikkerhet. I mogulriket førte Aurangzebs politikk til opprør og fremvekst av rivaliserende makter, særlig blant hinduer i sør og sikher i nordvest på det indiske subkontinentet. Wanli-keiserens

tilbaketrekning fra aktiv styring resulterte i maktkamper og korrupsjon blant embetsmenn, noe som svekket den sentrale autoritetens effektivitet og legitimitet. I alle de tre eksemplene forsvant altså flere av de positive sidene ved imperier som vi listet opp i tabell 1. Ny uforutsigbarhet og mistillit fikk store ringvirkninger.

En effekt av disse plutselige politiske endringene var en svekkelse av sentralmakten i alle tre imperier. Dette førte til økt regional autonomi og alvorlige utfordringer for imperienes sammenhengskraft. I Romerriket begynte provinsene å løsrive seg fra sentralmaktens kontroll, i mogulriket vokste regionale makter frem som utfordret det sentrale styret, og i Ming-dynastiet fikk lokale embetsmenn og krigsherrer økt innflytelse på bekostning av keiserlig autoritet. Det er nærmest en naturlov at når fast og forutsigbar politisk autoritet forvitrer, vil man få politiske og militære utfordringer. Når legitimiteten til et imperium forvitrer, vil folk og nasjoner se seg om etter nye ledere som kan etablere alternative regimer.

De langsiktige konsekvensene av disse politiske skiftene var dyptgripende og bidro i alle tre tilfeller til imperienes gradvise oppløsning og sammenbrudd. Commodus' styre markerte begynnelsen på en langvarig periode med ustabilitet og svekkelse for Romerriket. Aurangzebs politikk la grunnlaget for mogulrikets gradvise oppløsning i de påfølgende århundrene. Wanli-keiserens regjeringstid sees av mange historikere som et avgjørende vendepunkt i Ming-dynastiets fall, som kulminerte med imperiets kollaps i 1644.

Disse historiske eksemplene illustrerer hvordan plutselige politiske endringer, særlig når de innfører nye former for intoleranse, vilkårlighet og uforutsigbarhet i statsstyringen, kan ha vidtrekkende og ofte katastrofale konsekvenser for selv de mektigste imperier. Lærdommen fra disse historiske erfaringene er at bærekraftig imperiestyre krever en balanse mellom kontinuitet og nødvendig tilpasning, samt en forståelse for de mangfoldige interessene og behovene til imperiets ulike befolkningsgrupper. USA under Trump viser en form for vilkårlighet og uforutsigbarhet som er ny i forholdet mellom USA og Norge. Det må føre til nye diskusjoner om hvordan Norge kan og bør posisjonere seg internasjonalt.

Avsluttende diskusjon: Europeisk imperium?

La oss bruke de tre historiske eksemplene til å se på hva som er unikt og nytt med det amerikanske imperiet. Vi så at fra slutten av 1800-tallet begynte USA å oppføre seg som en klassisk kolonimakt i Karibia og Stillehavet på linje med f.eks. Storbritannia og Frankrike. Men den videre utviklingen av imperiet fulgte et grunnleggende annerledes spor, vil mange historikere hevde. Den kjente statsviteren G. John Ikenberry hevdet i 2022 at USA vil fortsette å lede verden til tross for at mange lenge har snakket om «imperial decline», og han mener at USA ikke er et imperium i samme forstand som de klassiske imperiene i historien.¹² USAs historie gjorde at landet oppfattet verden på en helt annen måte enn de gamle stormaktene på det europeiske kontinentet, som over mange århundrer har konkurrert og kriget med hverandre rett og slett fordi Europa er lite og trangbodd. Etter at de europeiske og asiatiske imperiene brøt sammen, først i 1918 og så i 1945,

sto USA klar til å innføre en annen modell for internasjonal politikk. Landet var verdens mektigste stat, men gikk ikke inn i tomrommet etter de gamle imperiene som en imperiemakt etter den gamle modellen. I stedet satset USA på nært samarbeid med likesinnede for å bygge et internasjonalt system som kunne tjene både USA og andre liberale demokratier som ville delta. Dette viste seg å være populært, og det var grunnen til at USA ble «invitert inn», som vi så over. Hvis vi følger Ikenberrys perspektiver, er derfor USA et imperium bare i en løs forstand. Men Ikenberrys optimistiske syn på liberalt imperium forutså ikke Trump.

USA under Trump kan undergrave eller ødelegge mange av institusjonene som landet har vært initiativtager til å bygge opp. Samtidig er disse likevel mer distribuerte i et globalt system av stater enn de var for romerne, mogulene eller Kina under Ming-dynastiet. Den mest grunnleggende forskjellen mellom det amerikanske imperiet etter 1945 og de historiske imperiene vi har sett på her, er altså at USA i mye større grad enn tidligere imperier har bygget opp et verdensomspennende system av institusjoner som styrer mange viktige sider ved internasjonal politikk. Washington DC er ikke et imperialt senter som er avhengig av skatter fra andre nasjoner, som var tilfellet i våre historiske eksempler, og USA er heller ikke omringet av soner hvor «barbarer» kan true imperiet. Mange av de positive sidene ved imperier som vi diskuterte tidligere vil kanskje kunne fortsette å gjelde selv om USA trekker seg inn i seg selv og forlater deler av det systemet av institusjoner som er bygget opp etter 1945. Det amerikanske imperiet vil kanskje fortsette å eksistere selv om USA f.eks. skulle halvere antall militære baser globalt; det ville fortsatt sitte igjen med langt flere enn alle andre land. Det å videreføre institusjonene uten USA ville kreve store anstrengelser og godt lederskap fra andre stater både i Europa, Øst-Asia og Oseania. Sammenstøtet mellom USA og Kina i vår tid handler om hvilke regler som skal gjelde. Kina forsøker å skape en internasjonal allianse av stater som vil endre institusjonene og spillereglene for internasjonal politikk, spesielt innenfor finans og handel. Her er BRICS et av Kinas virkemidler.¹³

I hvilken grad kan EU fylle tomrommet etter det amerikanske imperiet i Europa? Timothy Garton Ash påpekte våren 2023 at europeere er svært skeptiske til selve ordet «imperialisme», men at de likevel sannsynligvis står i en situasjon der EU er nødt til å bli mer som et imperium for å stoppe russisk imperialisme på Europas østre flanke.¹⁴ Skepsisen til imperialisme er enkel å forstå: Den kommer fra et stort ideologisk og politisk oppgjør med tidligere tiders europeisk kolonialisme i Afrika og Asia. Svaret på om Garton Ash har rett i at EU må bli mer som et imperium, blant annet med et sterkere sentrum og med langt større militære kapasiteter, avhenger selvsagt av hva vi mener med ordet «imperium». Det viktige poenget er at Europa må bli sterkere og mer samkjørt, og bygge institusjoner og mekanismer hvor russisk-vennlige politikere som Ungarns Orban og Slovakias Fico får mindre spillerom, og en slik utvikling krever at Europas borgere ikke oppfatter at det er en nødvendig motsetning mellom nasjonal selvstendighet og europeisk imperialisme i en løs forstand.

En utfordring i det norske ordskiftet om Europa og EU, er at mange oppfatter selvstendighet i en nasjonalstatlig forstand som grunnleggende uforenelig med integrasjon i et imperium. Men vår historie med USAs imperium burde få oss til å forstå at dette er en falsk motsetning. Og det

er en falsk motsetning som gjør oss dårligere i stand til å tenke konstruktivt om norsk politikk overfor verden utenfor. Mange tenker ikke over hvor omfattende Norges integrasjon i det amerikanske imperiet har vært siden 1945 og hvilke store fordeler det har gitt landet vårt.

Hvis vi kan være åpne for at nasjonalstater og imperier i den moderne verden kommer til å eksistere i et samspill, hvis vi kan bruke historien til å vise hvordan slik sameksistens kan være positiv for Norge, og hvis vi kan tenke at integrasjon i et imperium ikke trenger å true vår selvstendighet, da kan vi få til en bedre debatt om hvilke veivalg Norge bør ta i framtiden. Dette notatet har hatt som mål å bidra til en slik forståelse.

Civita er en liberal tankesmie, som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Den enkeltes publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsyttere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemeldinger, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på torkel@civita.no eller civita@civita.no

Noter

- 1 Burbank, Jane, and Frederick Cooper. *Empires in World History: Power and the Politics of Difference*, Princeton, NJ.: Princeton University Press, 2010, s. 8.
- 2 Maxwell Alexander (2020) "Primordialism for scholars who ought to know better: Anthony D. Smith's Critique of Modernization Theory" *Nationalities Papers*, 48 (5), s. 826-842
- 3 Stern, Philip J. (2023) *Empire Incorporated. The corporations that built British colonialism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- 4 Se Store Norske Leksikon. <https://snl.no/Louisiana-kjøpet>
- 5 Hopkins, A.G. (2018) *American Empire: A Global History*. Princeton: Princeton University Press, s. 337.
- 6 Immerwahr, Daniel (2020) *How to Hide an Empire: A History of the Greater United States*. New York: Farrar, Straus & Giroux
- 7 Lundestad, Geir (1990) *The American «Empire» and other studies of US foreign policy in comparative perspective*. Oslo: Norwegian University Press, s. 31-32.
- 8 Lundestad, s. 58-59.
- 9 Den viktigste kilden min til Commodus er denne boka: Hekster, Olivier (2002). *Commodus: An Emperor at the Crossroads*. Leiden: Brill.
- 10 Den viktigste kilden min til Aurangzeb er denne boka: Truschke, Audrey (2002) *Aurangzeb: the life and legacy of India's most controversial king*. Stanford: Stanford University Press. Det er verdt å merke seg at Truschke vil endre synet på Aurangzeb som en dårlig og «slem» hersker, og plasserer seg dermed midt i en politisert historisk debatt i India.
- 11 Den viktigste kilden min til Wanli-keiseren er dette bokkapittelet: Lorge, Peter (2005) «The Politics of Imperial Collapse, 1435-1610», I boka *War, Politics and Society in Early Modern China, 900-1795*, London: Routledge, s. 119-138.
- 12 Ikenberry, G. John (2022) «Why American power endures. The U.S.-led order isn't in decline" *Foreign Affairs*, November/December 2022
- 13 Civita-notat om BRICS: <https://civita.no/notat/brics-landene-resten-mot-vesten/>
- 14 Ash, Timothy G. (2022) «Postimperial empire. How the war in Ukraine is transforming Europe" *Foreign Affairs*, May/June 2023